

BACHELOROPPGAVE

Hvordan transvetitter gjør kjønn

av

104 Maren Lemme

3. Sosionom HSF
SO530 201
Mars 2007

Hvordan transvestitter gjør kjønn

Forord

Jeg vil først og fremst bruke forordet til å takke informanten min som velvillig stilte opp til intervju i forbindelse med denne oppgaven. Uten denne velviljen og engasjementet hadde ikke denne oppgaven blitt den samme. Jeg håper jeg har tolket og fremstilt informasjonen fra intervjuet på en realistisk og grei måte i forhold til informantens egne tanker rundt temaet.

På tross av større åpenhet og oppmerksomhet rundt transvestisme er dette fortsatt et fenomen få har kunnskap om og forståelse for i dag. Dette er noe jeg har lagt spesielt godt merke til underveis i oppgaven når jeg har fått spørsmål om hva jeg skriver om. Bakgrunnen for mitt valg av tema for denne oppgaven lå i akkurat det at jeg selv visste svært lite om emnet, og det var først og fremst nysgjerrigheten som drev meg. Som sosialarbeider tror jeg nok at sjansen er stor for at jeg kan komme til å møte på klienter som kan betegnes som transvestitter. Gjennom å skrive denne oppgaven har jeg lært mye om fenomenet transvestisme og jeg håper den kunnskapen jeg har tilegnet meg kan gi meg en større forutsetning for forståelse og empati med transvestitter. Jeg håper også at oppgaven min kan være med på å spre kunnskap ved å gi eventuelle lesere et innblikk i hva det vil si å være transvestitt og en bedre forståelse for hvordan transvestitter utøver kjønn.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	s. 4
2.0 Kvalitativt intervju og litteraturstudie	s. 5
2.1 METODE OG FORSKERENS FORUTFORSTÅELSE	s. 5
2.2 DET KVALITATIVE FORSKNINGSINTERVJU	s. 6
2.2.1 Forberedelser og gjennomføring av intervjuet	s. 6
2.3 ETISKE HENSYN	s. 8
2.4 VALG AV LITTERATUR	s. 8
3.0 Transvestisme	s. 9
3.1 HANDLER DET KUN OM MENN I KVINNEKLÆR?	s. 11
3.2 ”INGUNN”	s. 11
4.0 Ulike perspektiv på kjønn	s. 12
4.1 SKAPELSEN AV KJØNN – ET BIOLOGISK PERSPEKTIV	s. 13
4.2 ET TREDJE KJØNN	s. 14
4.3 SAMFUNNSVITENSKAPENES FORSTÅELSER AV KJØNN	s. 14
5.0 Å gjøre kjønn	s. 16
5.1 TRANSVESTISME FRA NORGE TIL MEXICO	s. 16
5.1.1 Homoseksuelle menn og transvestitter i Mexico by	s. 16
5.1.2 Transvestitter i Norge	s. 18
5.2 ESTETIKK	s. 19
5.2.1 Stil	s. 19
5.3 HVORDAN LEVE MED EN ”BÅDE-OG-IDENTITET”?	s. 22
5.3.1 Å pendle mellom manne- og kvinneuttrykk	s. 22
5.3.2 Transvestitt og far	s. 24
5.3.3 Hvorfor ikke kvinne på heltid?	s. 25
6.0 Avslutning	s. 26
Litteraturliste	s. 28

1.0 Innledning

Biologien har lenge vært dominerende for hvordan vi forstår kjønn. Med utgangspunkt i faktorer som kroppsbygning og kjønnsorgan plasserer vi mennesker i to kategorier – kvinner og menn. Det fins sosialt konstruerte forventninger til hvordan vi skal se ut og oppføre oss i forhold til vårt biologiske kjønn. Gjennom kultur og tradisjon tilegner vi oss oppfatninger av hvilken atferd som tilhører hver av de to kjønnsmajoritetene. ”Doing gender”, som betyr å gjøre kjønn, er et sosiologisk perspektiv som jeg skal komme nærmere inn på i denne oppgaven. Dette perspektivet vektlegger at kjønn er noe man gjør, ikke noe man er. Denne oppgaven er en kvalitativ studie som bygger på besvarelsen av problemstillingen;

- *Hvordan transvestitter gjør kjønn.*

Jeg skal ta for meg hvordan mannelige transvestitter, gjennom atferd, klær og tilbehør, uttrykker sitt kvinnelige opplevde kjønn. I oppgaven tar jeg først for meg hva en transvestitt er og deretter hvordan man som transvestitt veksler mellom å være mann og kvinne. Definisjonen av en *transvestitt* kan på en enkel måte sies å være en person som er kledd i den andre kjønnsmajoritetens klær. Når det er sagt inngår også identitet og seksualitet som to viktige indikatorer. Begrepet kan lett forveksles med betegnelsen *transseksuell*, men denne betegnelsen anvendes om personer som gjennomgår et totalt kjønnskifte ved hjelp av kirurgi.

Med utgangspunkt i mitt eget intervju av en norsk, mannelig transvestitt har jeg anvendt annen empiri og litteratur for å analysere og diskutere problemstillingen. Jeg skal anvende ulike typer forskning til å problematisere og diskutere fenomenet transvestisme som et sosialt fenomen. Dessverre er litteraturen om norske transvestitter sparsommelig. I tillegg har jeg derfor også anvendt sosiologen Annick Prieurs forskning om meksikanske homoseksuelle menn som kler seg som kvinner, såkalte *vestidas*. Ved å sammenligne transvestisme hos både norske og meksikanske menn får jeg frem hvordan det hele bygger på kulturelle ulikheter i måten å gjøre kjønn på.

Etter å ha tatt for meg et kapittel om metode går jeg over til å beskrive fenomenet transvestisme. Deretter omhandler neste kapittel ulike forståelser av kjønn. Jeg vil her se litt på det biologiske perspektivet og den tradisjonelle forståelsen av kjønn, for så å gå videre til samfunnsvitenskapens forståelser av kjønn og et sosiologisk perspektiv. Det sistnevnte perspektivet vil jeg ta utgangspunkt i videre i oppgaven. Innen sosiologien fokuseres det på sosialt kjønn heller enn biologisk kjønn.

Analysen av problemstillingen er delt inn i tre emner. Den første delen er en redegjørelse av hva som kjennetegner transvestitter i Norge og i Mexico. De kulturelle skillene er store og måten transvestismen håndteres på av både transvestittene selv og av andre rundt dem varierer mellom de to landene. Dette viser at kjønn i stor grad er et sosialt konstruert fenomen.

Den andre delen omhandler estetikk og stil. Hvilke hjelpemidler brukes i forvandlingen fra mann til kvinne? Og sist men ikke minst hvilken stil har transvestittene?

Til slutt kommer en del om hvordan pendlingen mellom manne- og kvinneuttrykk organiseres. Her anvender jeg mest eksempler fra mitt eget intervju som jeg supplerer med annen forskning om norske transvestitter. Jeg tar for meg hvilke utfordringer min informant kan møte som transvestitt og far, og stiller til slutt spørsmålet om tanken på å være kvinne hele tiden kunne vært aktuelt.

2.0 Kvalitativt intervju og litteraturstudie

I sammenheng med denne oppgaven har jeg gjennomført et kvalitativt intervju. I tillegg har jeg anvendt relevant teori og forskning for å analysere og drøfte problemstillingen. Jeg vil nå ta for meg litt generelt om metode og hvilke faktorer forskeren må ta hensyn til under datainnsamling. Deretter skal jeg gjøre rede for hva som kjennetegner et kvalitativt intervju og hvordan jeg forberedte og gjennomførte mitt eget intervju. Til slutt tar jeg for meg metodiske utfordringer og begrunner mine valg av litteratur.

2.1 Metode og forskerens forutforståelse

Metode kan defineres som ”en måte å gå frem for å samle inn empiri, eller det man kaller data om virkeligheten” (Jacobsen 2000: 24). Altså kan man si at metode er den systematiske måten vi undersøker virkeligheten på, og at den er vårt redskap for å samle inn *data*, som betyr det som er gitt. De innsamlede data kalles *empiri*, som betyr forsøk, prøve eller det som bygger på sanseerfaring (Halvorsen 2002).

Innenfor samfunnsvitenskapen skiller man mellom *kvalitativt* orientert metode og *kvantitativt* orientert metode. Kvalitativ metode tar sikte på å fange opp dypere meninger og opplevelser som ikke lar seg måle eller tallfeste. I denne sammenheng blir det derfor ikke riktig å snakke om *validitet*, som vil si om metoden undersøker det den er ment til å undersøke, eller *reliabilitet*, som legger vekt på om de innhentede data er pålitelige (Jacobsen

2000). Dette er man mer opptatt av når det gjelder kvantitativ metode som har som formål å forme informasjon om til målbare enheter som gir mulighet til å finne prosenter, gjennomsnitt og omfang av et fenomen. Det generelle, bredde og forklaring står i fokus hos den kvantitative metoden, i motsetning til dybde, kompleksitet og forståelse som er det man utforsker ved bruk av kvalitativ metode (Fossåskaret 1997).

Jeg har altså anvendt to tilnæringsmåter i denne oppgaven; et kvalitativt orientert intervju, supplert med relevant litteratur som jeg skal bruke til å diskutere og analysere intervjuet og problemstillingen. Mine tolkninger av både litteratur og intervju har stor betydning for oppgavens retning og det er derfor viktig at jeg er meg bevisst min forutforståelse og eventuelle personlige eller politiske meninger jeg kan ha om emnet (Dalland 2002). Hvordan man forbereder seg til et intervju har mye å si for dets utfall. Som intervjuer må man tenke nøye gjennom hvilke opplevelser og følelser man bringer med seg i møte med informanten, det er ikke nok å bare ha tenkt gjennom tema og spørsmål man vil ta opp. Min forforståelse danner et viktig utgangspunkt for hvordan jeg mottar informantens budskap i et intervju og for hvordan jeg tolker og anvender litteratur under analysen (Dalland 2002).

2.2 Det kvalitative forskningsintervju

Det kvalitative forskningsintervju er særlig egnet til å få frem *informantens* egne perspektiv på seg selv og sin virkelighet. Våre informanter er de vi intervjuer. Ved å anvende et kvalitativt intervju får jeg mulighet til å gå mer i dybden og prøve å få en forståelse for et fenomen slik jeg har gjort i denne oppgaven. Jeg var ute etter det spesielle, ikke det generelle. Siden litteraturen som fins om norske transvestitter heller er sparsommelig, så jeg det som et poeng å gjøre et eget intervju i forbindelse med denne oppgaven.

2.2.1 Forberedelser og gjennomføring av intervjuet

Som en forberedelse valgte jeg å utarbeide en relativt strukturert intervjuguide med ulike tema og underspørsmål i en passende rekkefølge. De fleste spørsmålene var åpne og jeg følte derfor at det var greit å ha en god struktur slik at jeg lett kunne hente oss inn igjen dersom vi snakket oss bort fra hovedtema. I og med at jeg kun skulle ha ett intervju var det viktig for meg å ha forberedt gode spørsmål som kunne gi meg mest mulig informasjon. Jeg laget selvsagt rom for oppfølgingsspørsmål og nye spørsmål som måtte komme underveis. Forslag til problemstilling var på daværende tidspunkt delvis utformet slik at jeg hadde noe å ta utgangspunkt i, men jeg var åpen for å forandre på den etter intervjuets utfall. *Fleksibilitet* er

et kjennetegn ved det kvalitative intervju. Kvalitativt orienterte forskere har sjelden et fast eller nøye strukturert opplegg når de tar fatt på en studie. Arbeidsmåten er åpen og søkende og ofte er de villige til å endre både metode og hva som sees på som relevante data underveis i studieperioden (Wadel 1991).

I forkant av intervjuet hadde jeg bedt om tillatelse til bruk av båndopptaker. På denne måten blir informasjonen jeg får under intervjuet så nøyaktig som mulig og informanten får min fulle oppmerksomhet gjennom hele samtalen. På den andre siden kan bruk av båndopptaker også påvirke svarene man får da informanten kan bli nervøs eller føle seg beklemt. Derimot opplevde jeg det som positivt med lydbånd da det gjorde det lettere for meg å være fokusert på informanten. På denne måten blir det også enklere for meg å vise *empati* og forståelse. Empati vil her si å ha innlevelse i informantens budskap og følelser. Kvalitativ forskning bunner i en empatisk grunnholdning og forskeren skal forsøke å forstå virkeligheten slik informanten forstår den. Men her er det viktig at vi er bevisste på linjen mellom *empati* og *sympati*. Det er viktig å holde en viss *distanse* til informanten og til feltet slik at vi kan behandle fenomenet vitenskapelig. Linjen som går mellom *empati* og *sympati* kan også trekkes mot *antipati* i tilfeller der vi er uenige med informanten (Kvale 1997).

Som avtalt på forhånd fant selve intervjuet sted hjemme hos min informant. Vi syntes begge at dette var det beste da informanten ville føle seg tryggere og mer avslappet på "hjemmebane". Før intervjuet spiste vi lunsj sammen i informantens leilighet og snakket om dagligdagse ting slik at vi kunne bli litt kjent og skape en avslappet stemning oss i mellom. På denne måten fikk jeg også tid og mulighet til observasjon av informantens væremåte som kvinne. Gjennom intervjuet fløt dialogen bra og informanten min hadde god evne til å meddele seg. Informantens åpenhet rundt temaet gjorde at jeg følte jeg fikk mye informasjon om faktiske forhold som jeg kunne anvende i min oppgave.

I etterkant av intervjuet gjorde jeg den muntlige samtalen om til tekst. Denne prosessen kalles *transkribering* (Dalland 2002). Ved å skrive ut intervjuet på denne måten får man mulighet til nye tolkninger og en bedre eller eventuelt mer riktig forståelse av informantens livsverden. Dialogen kommer tydeligere frem og budskapet får en annen form.

Jeg vil fremheve at min informants subjektive oppfatninger av hvordan en transvestitt kan håndtere og uttrykke kjønn ikke er ment å være representativt for alle transvestitter. Jeg ser likevel på den informasjonen jeg fikk under intervjuet som både relevant og verdifull for denne oppgaven.

Et annet punkt som er viktig å være bevisst på er hvordan jeg som intervjuer har tolket informantens budskap. En viss aldersforskjell, relativ ulik livssituasjon og det faktum at vi

ikke kjente hverandre fra før er noen faktorer som kan ha hatt innvirkning på hvordan jeg oppfattet den informasjonen som ble gitt.

Gjennom oppgaven vil jeg anvende en del direkte sitater fra intervjuet for å gjøre informanten synlig. Valg av sitat er selvsagt gjort på en slik måte at informanten ikke kan gjenkjennes. I og med at antallet åpne transvestitter i Norge er svært begrenset må jeg være ekstra påpasselig med hensyn til anonymisering slik at ikke informantens identitet kan bli avslørt. Dette kommer jeg tilbake til under den kommende delen.

2.3 Etiske hensyn

Det første jeg måtte gjøre i forbindelse med intervjuet var å sende en søknad til NSD – Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. Der beskrev jeg problemstilling og plan for intervjuet og fikk etter noen uker beskjed om at det var registrert og godkjent. Temaet jeg skulle intervju min informant om var svært privat og personlig, det var derfor også viktig at jeg tok ekstra hensyn til å ikke presse informanten til å svare på ting som kunne være ubehagelig å gå inn på.

Når man skal gjøre et intervju, der opplysningene man henter inn er sensitive, er det viktig å tenke på etiske hensyn. I følge Kvale (1997) har vi tre etiske regler når det kommer til forskning på mennesker. Den første regelen omhandler det informerte samtykke og innebærer at informanten blir informert om undersøkelsens overordnede mål. Informanten må delta på frivillig basis og være klare over at han kan trekke seg når som helst. I forkant av intervjuet hadde jeg kontaktet min informant og sendt ut et informasjonsbrev der jeg informerte om nettopp dette. Jeg fortalte også hva intervjuet skulle omhandle og hva informasjonen jeg fikk skulle brukes til. Den andre regelen omhandler konfidensialitet. Som ansvarlig for undersøkelsen må jeg sørge for å ikke offentliggjøre personlige data som kan avsløre informantens identitet. Jeg må endre navn og andre personlige opplysninger som kan spores tilbake til informanten. Den tredje og siste regelen går på hvilke konsekvenser det kan ha for informanten å delta i et intervju. Dette må vurderes med hensyn til mulig skade som kan påføres informanten, så vel som de forventede fordelene han kan ha av å delta (Kvale 1997).

2.4 Valg av litteratur

Når man anvender foreliggende litteratur for å belyse en problemstilling, fordyper man seg i allerede eksisterende kunnskap som er samlet inn av andre forskere. Denne type litteratur kalles *sekundær litteratur* (Dalland 2002). Her er det viktig å være klar over at de innsamlede dataene som oftest er tolket og bearbeidet i forskerens hensikt. Dalland (2002) sier at så langt

det er mulig bør man benytte *primær litteratur* da dette er den beste måten å hindre at man overtar andres unøyaktigheter eller feiltolkninger.

Den norske litteraturen om transvestitter er dessverre begrenset men jeg har funnet to hovedoppgaver i sosiologi, begge skrevet ved Universitetet i Oslo, som jeg vil anvende spesielt under min analysedel. Begge dokumentene bygger på empiri om norske, heteroseksuelle, mannelige transvestitter. I tillegg bruker jeg boken "*Kjønn i bevegelse*" skrevet av sexolog og lege Esben Esther Pirelli Benestad, som selv er transvestitt, og hans kone Elsa Almås som er sexolog og psykolog. Boken beskriver ulike forståelser av – og nyere teorier om – kjønn, og da spesielt de mer uvanlige typer kjønn. Jeg vil til sammenligning også ta for meg boken "*Isenesettelser av kjønn*", skrevet av Annick Prieur, som bygger på forfatterens doktoravhandling i sosiologi. Hun har selv levd sammen med transvestitter og homoseksuelle menn i Mexico by og drevet forskning gjennom blant annet observasjon og intervjuer. Alle disse fire dokumentene kan kategoriseres som primær litteratur da de hovedsakelig er basert på forfatterens egne forskningsresultater (Dalland 2002). Sist men ikke minst har jeg anvendt meg av FPE-Norge sin internettside og samlet informasjon derfra. FPE står for "Freedom of Personality Expression" og kan på norsk oversettes til "Frihet til personlighetsutfoldelse". FPE-Norge er en interesseorganisasjon for transvestitter, transseksuelle og alle andre typer transepersoner av alle kjønn og legninger.

3.0 Transvestisme

Begrepene "*transekvinne*" eller "*transemann*" brukes om mennesker som lever i den andre kjønnsmajoritetens bilde og rolle. Begrepene inkluderer også personer som ikke har gjennomgått kjønnsbekreftende hormonell eller kirurgisk behandling. Bare *transe* eller *transeperson* kan også anvendes om personer innenfor denne gruppen (Almås og Pirelli Benestad 2001).

I denne oppgaven retter jeg fokuset mot *transvestitter*. Jeg vil likevel bruke litt plass på å avklare andre beslektede begreper som lett kan blandes sammen og som kan ha flytende overganger, men som har ulike betydninger. Man anvender betegnelsen *transseksuell* om en person som er i en kroppslig omformingsprosess der han/hun har som mål å få et fullstendig kjønnskifte. Betegnelsen *transseksualitet* brukes om prosessen der en person går fra å leve som og se ut som den ene kjønnsmajoriteten, til å leve som og se ut som den andre. Denne prosessen innebærer plastisk kirurgi på ansikt og kropp, behandling med kjønns hormoner og

endelig kirurgi som bringer de ytre kjønnsorganene i samsvar med den indre kjønnsopplevelsen (Almås og Pirelli Benestad 2001).

Begrepet *transgenderisme* brukes om personer som ved hjelp av hormoner, og i noen tilfeller også plastisk kirurgi på ansikt og kropp, har fått kroppene sine endret slik at de er mer lik den andre kjønnsmajoriteten uten å gjennomgå kjønnsbekreftende kirurgi på kjønnsorganene (Almås og Pirelli Benestad 2001).

Magnus Hirschfeld lanserte begrepet "Die Transvestiten" først i 1910. *Trans* betyr "tvers over" og *vestis* betyr "klær". Hirschfeld hadde selv betenkeligheter ved begrepet og det har vist seg å være ganske begrensende. Mange av dem som kaller seg transvestitter, opplever at omkledningen dreier seg om mye mer enn bare klær (Almås og Pirelli Benestad 2001). Den norske psykiateren Svein Haugsgjerd skriver om transvestisme (1990: 212): "Den kan være en form for lek og eksperimentering, særlig i oppveksten. Men hos den voksne er den som regel noe mye mer, som har med ensomhet og avstengte følelser å gjøre. Den er ikke nødvendigvis en manifestasjon av 'skjult homoseksualitet', men den er et uttrykk for en eller annen mangel, noe utilfredsstilt i ens eget følelsesliv og et signal om at det er noe i ens følelser som man ikke helt har kontakt med." Her fremstiller Haugsgjerd transvestisme som noe patologisk og det blir sykeliggjøring å sette en slik definisjon på transvestitter. Jeg har likevel valgt å ta med definisjonen fordi den sier noe kort om hva som kan være bakgrunnen for transvestisme uten at jeg har mulighet til å gå nærmere inn på det i denne oppgaven.

En transvestitt er en person med to kjønnsidentiteter, både mann og kvinne. Personen kler seg i den andre kjønnsmajoritetens klær, i tråd med normene for kjønnsatferd. En *sosial transvestitt* føler seg mer komfortabel når han/hun er omkledd. En *fetisjistisk transvestitt* blir seksuelt opphisset ved omkledning, altså han/hun kan tenne seksuelt på å kle seg i den andre kjønnsmajoritetens klær eller på gjenstander som assosieres med det kjønn personen ønsker å være (Almås og Pirelli Benestad 2001). De to sistnevnte var begge tilfeller hos min informant, og følgende sitat illustrerer dette:

"Jeg betrakter meg som hundre prosent jente og hundre prosent gutt. Jeg har to kjønn i meg[...] Når at seksualiteten begynte å utvikle seg, da fikk jeg seksuell tenning på blomster [...] og jenteklær... veldig sterkt... fryktelig... jeg kunne ta på meg et skjørt og jeg fikk orgasme etter ti sekund [...]"

Men for mange transvestitter dreier det seg om mer enn bare klær og seksualitet. Det handler like mye om identitet og om det å kunne gå inn i den andre kjønnsmajoritetens rolle og være

der og utforske den. Hos mange forandrer stemmen seg og meninger og utsagn blir mer feminine/maskuline alt etter som – personligheten forandres ettersom om de er kvinne eller mann. Jeg har ikke funnet noe annet begrep enn transvestisme som betegner denne typen identitet men jeg vil sammenligne den med en *bindestreksidentitet*¹ som anvendes om innvandrere som lever under to ulike kulturer. En bindestreksidentitet er et forsøk på å bygge bro mellom to atskilte kategorier (Eriksen 2005). Et eksempel er *norsk-pakistanere* som lever tett opp til norske normer og forventninger når de befinner seg i en offentlig arena, men så snart de kommer hjem til familie forandrer både språk og atferd seg. Dette er sammenlignbart med hvordan en transvestitt kan gjennomgå daglige bytter mellom manne- og kvinneuttrykk. Forskjellen ligger i det at byttet er et bevisst valg transvestittene gjør, mens hos innvandrere skjer dette ofte med automatikk avhengig av situasjonen. Sistnevnte forandrer heller ikke nødvendigvis på utseendet mellom kategoriene, men nærmere på språk og atferd.

3.1 Handler det kun om menn i kvinneklær?

Det er av ulike oppfatninger om hvorvidt både menn og kvinner kan være transvestitter. Etter definisjon er det rom for begge deler men i følge Hertoft (1979) handler det ofte om homoseksualitet og utilpasshet i egen kropp når kvinner kler seg som menn. Dette er vanlige kjennetegn hos personer som betegnes som transseksuelle. Dermed er det ikke snakk om transvestisme siden dette ikke er kjennetegn som går under definisjonen på å være transvestitt. I følge FPE-Norge (2002) kan både menn og kvinner være transvestitter, men samtidig vet man ganske lite om kvinnelige transvestitter. I den norske kulturen er det vesentlig større aksept for at kvinner kan kle seg i typiske manneklær enn det er for at menn kan kle seg i typiske kvinneklær. Bukser, gensere og skjorter er eksempler på klær som brukes av begge kjønnsmajoritetene, mens skjørt, bluser og visse mønstre som blomster og lignende er forbeholdt kvinner.

3.2 ”Ingunn”

Jeg skal nå gi en beskrivelse av førsteinntrykket jeg fikk av min informant da vi møttes for å gjennomføre intervjuet jeg utformet i forbindelse med denne oppgaven. Informantens kvinnelige uttrykk har jeg valgt å kalle ”Ingunn”, mens den mannelige siden blir kalt ”Inge”. Informanten min opererer også med to ulike navn i virkeligheten. Som avtalt traff jeg min informant på et kjøpesenter som var møtepunktet vårt. Derfra skulle vi reise hjem til

¹ Bruk av begrepet *bindestreksidentitet* har jeg og veileder sammen diskutert og kommet frem til under veiledning.

informantens leilighet. Vi hadde aldri sett hverandre før så jeg hadde på forhånd sagt i fra at jeg gikk i en hvit kåpe. Jeg fikk da til svar:

”Jeg tror ikke du kommer til å ha vanskeligheter med å kjenne meg igjen”.

Sitatet kan tyde på at informanten vet at hun ser ut som en mann i kvinneklær. ”Ingunn”, som jeg har valgt å kalle henne, er i førtiårene, skilt og har to barn. Hun kom gående mot meg med en rund, fin hoftebevegelse iført svarte støveletter, en pelsjakke og capribukse av dongeri, eller trekvartbukse som det også blir kalt. Håret var heller tynt, men hang lyst og naturlig, nesten ned til skuldrene, med en liten lugg. Sminken var ganske beskjeden med bare en ferskenfarget øyenskygge, men falske negler med lilla neglelakk var på plass. Og sist men ikke minst noen store, flotte øredobber av et kobberlignende materiale. Stemmen var ru, men samtidig lys og mild, og ”*språget*” var pent. Et lilla sjal slynget seg varmt om halsen hennes da det var kaldt og snødde. Det første som ”avslørte” henne fra min side var den grove huden i ansiktet der jeg også så vidt kunne skimte skjeggstubbene. Den slanke kroppen kunne like gjerne tilhørt en biologisk kvinne og i begynnelsen klarte jeg ikke å bestemme meg om jeg skulle tenke på informanten min som en mann eller en kvinne. Men det var jo ”Ingunn” jeg møtte, og ikke ”Inge”. Etter en stund fløt samtalen om frisørtimer og shopping, og når jeg forteller fra intervjuet har jeg for det meste valgt å omtale min informant med pronomenet *hun* da det var hun jeg møtte.

4.0 Ulike perspektiv på kjønn

Innen engelskspråklig kjønnsforskning skiller man mellom begrepene *sex* og *gender*. På norsk kan vi oversette *sex* med biologisk kjønn, og *gender* kan oversettes til sosialt kjønn (Prieur 1994). Vitenskap om kjønn er et stort og omfattende felt med mange uenigheter og ulike perspektiv. Ut i fra et sosiologisk perspektiv er kjønn en sosial konstruksjon, det vil si at forventningene til ulik atferd hos de to kjønnsmajoritetene er sosialt skapt av mennesket. Dersom kulturen hadde gitt rom for det, kunne vi opplevd det mangfoldet av kjønnsuttrykk som skjuler seg bak de ”normale” fasadene (Almås og Pirelli Benestad 2001). I dette kapittelet vil jeg ta for meg forskjellige måter å forstå kjønn på. Gjennom det biologiske perspektivet gjør jeg rede for biologisk kjønn og ved å ta for meg det samfunnsvitenskapelige

- og det sosiologiske perspektivet redegjør jeg for det sosiale kjønn og hva som legges i uttrykket *å gjøre kjønn*.

4.1 Skapelsen av kjønn - et biologisk perspektiv

Ved befruktningen starter utviklingen av de egenskapene vi betrakter som viktige for det kjønnnet barnet skal bli født med. Våre individuelle genetiske egenskaper har sitt utspring fra 23 kromosompar. Ett av disse parene bestemmer det genetiske kjønn; XY for gutter og XX for jenter. Det første X-kromosomet stammer fra mor og det andre X- eller Y-kromosomet stammer fra far (Almås og Pirelli Benestad 2001). Vi kan si at det er unnfangelsesøyeblikket som legger grunnlaget for utviklingen av et jentefoster eller et guttefoster. Men dette er imidlertid langt fra en entydig prosess. For at eggstokker, testikler og de ytre kjønnsorganene skal utvikle seg i riktig retning er det mye som skal klaffe. Er det for eksempel fravær av *testosteron*, det mannelige kjønnshormon, eller *DHT* – dihydrotestosteron, vil utviklingen skje i jentelik retning. Det finnes mange overganger i dette spillet som kan gå i andre retninger enn det som er mest vanlig. Noen blir født med ytre kjønnsorganer som ikke stemmer overens med de indre. Andre kan bli født med dobbelt sett ytre kjønnsorganer. Den tyske legen og sexologen Magnus Hirschfeld definerer hva kjønn er ved hjelp av fire nivåer:

- 1) Kjønnsorganene
- 2) Andre fysiske kjennetegn
- 3) Kjønnstriften
- 4) Andre emosjonelle kjennetegn

Han har kommet frem til noe Almås og Benestad synes er bemerkelsesverdig. Dersom man prøver ut alle mulige kombinasjoner av disse fire nivåene, sett sammen med de to kategoriene kvinne og mann, vil man komme frem til over 43 millioner ulike muligheter når det kommer til seksuelle ”legninger” (Almås og Benestad 2001). Her er det viktig for meg å understreke at dette er tatt ut fra et biologisk perspektiv. Innen kjønnforskningen diskuteres det kritisk hvor stor betydning biologien egentlig har (Lorentzen 2006). I denne oppgaven skal jeg derimot vektlegge et sosiologisk perspektiv, noe jeg kommer tilbake til etter en kort redegjørelse av den tradisjonelle forståelsen av kjønn. Dette er en forståelse basert på de oppfatninger folk flest har hatt opp gjennom tidene og til i dag.

4.2 Et tredje kjønn

Kjønnsforskerne Kessler og McKenna sammenfatter *den tradisjonelle forståelsen av kjønn* i åtte punkter:

- 1) Det eksisterer to, og bare to kjønn.
- 2) Kjønn er uforanderlige i løpet av livet.
- 3) Genitaliene er de essensielle kjennetegn på kjønn.
- 4) Unntak fra den første regelen er patologiske.
- 5) Det kan ikke skje noen overgang fra det ene kjønn til det annet i løpet av livet.
- 6) Alle har et kjønn.
- 7) Kjønn er et objektivt faktum.
- 8) Kjønn er et naturlig attributt, ikke en personlig avgjørelse.

Transvestitter, transseksuelle og andre transepersoner utfordrer på hver sine måter alle nivåer i denne modellen. Den amerikanske sosialantropologen Gilbert Herdt har lansert ideen om at det finnes et *tredje kjønn*. Prieur anvender også dette begrepet i sin studie noe som kan tilsi at flere kulturer opererer med et tredje kjønn. Begrepet er meningsfullt for mange transepersoner som faller utenfor kategoriene mann eller kvinne. Det som kjennetegner dem er at de, med sine variabler, i så stor grad avviker fra kravet om normalitet, at de ikke klarer å tilpasse seg todelingen av kjønn. "Kjønn dreier seg blant annet om tilhørighet... Nå kommer alle de som ikke føler at de kan tilpasse seg en enten-eller-identitet og skaper sitt oppgjør" (Almås og Pirelli Benestad 2001). Sexologene Almås og Benestads oppfatninger av transvestisme bygger på et biologisk grunnlag. Benestad er selv transvestitt og har forsket på dette over lang tid, jeg har derfor valgt å ha hans synspunkter med. I denne oppgaven vil jeg derimot ta utgangspunkt i kjønn som et sosialt fenomen. Videre skal jeg nå gjøre rede for kjønn forstått ut fra et samfunnsvitenskaplig perspektiv.

4.3 Samfunnsvitenskapenes forståelser av kjønn

Den første samfunnsvitenskapelige teorien om kjønn tok utgangspunkt i begrepet *kjønnsroller*. På denne måten ble det mulig å vise til kjønn som noe som er *sosialt* formet og ikke bare biologisk bestemt. Det vil si at kjønn ikke bare er knyttet til iboende biologiske og psykologiske egenskaper hos et menneske, men blir til ved at hvert individ på grunnlag av sitt biologiske kjønn sosialiseres inn i en kjønnsrolle. Denne formingen skjer både gjennom *primærsosialisering* i familien og gjennom *sekundærsosialisering* i barnehagen, skolen og ellers i barnets møte med samfunnet (Solbrække og Aarseth 2006).

I dag studerer den samfunnsvitenskapelige kjønnsforskningen de betydningene biologisk kjønn får i menneskelig samhandling og samfunnsliv. I hovedsak er denne retningen kritisk og den henter sine perspektiver fra blant annet konstruktivistiske tilnærminger, det vil si at den ser på hvordan våre fortolkninger av virkeligheten påvirker hvordan vi forstår kjønn. Disse fortolkningene har som sagt i lang tid basert seg på at det finnes to kjønn som er bestemt ut fra biologien. Om et barn blir født som jente eller gutt har mye å si for hva livet til dette barnet vil omfatte. Samfunnsvitenskapen ønsker å bidra til kritiske refleksjoner over måten kjønn er utformet på i dagens samfunn. I hvor stor grad disse refleksjonene knyttes til et argument for endring, varierer avhengig av hvilke samfunnsvitenskapelige perspektiver man går ut i fra. Denne retningens kritiske refleksjoner er i dag hovedsakelig knyttet til makt og undertrykking i det moderne vestlige industrisamfunnet som er samfunnsforskningens emne (Solbrække og Aarseth 2006). Jeg tolker dette dit hen at samfunnsvitenskapens kritiske refleksjoner bygger på at vårt biologiske kjønn bestemmer hvilke forventninger samfunnet har til oss gjennom normer og verdier som ligger i til grunn i den posisjonen vi får tildelt som kvinne eller mann. De tydeligste eksemplene på slike posisjoner finner vi innenfor familien og arbeidslivet der kvinnen, historisk sett, har hatt en posisjon som omsorgsperson i hjemmet, mens mannen har hatt en forsørger posisjon.

Samfunnsvitenskapens kjønnsrolleteorier har imidlertid blitt kritisert for at de ikke kan forklare subjektive motivasjoner og variasjoner mellom menn og mellom kvinner. Teoriene kan heller ikke gi en forklaring på hvorfor noen individer ikke handler i tråd med eller øver motstand mot forventninger og normer. Innen samfunnsvitenskapen har jeg imidlertid valgt å ta utgangspunkt i et sosiologisk perspektiv for å drøfte *hvordan transvestitter gjør kjønn* og for å analysere mitt eget intervju med en transvestitt. Perspektivet vektlegger at kjønn ikke er noe vi *er* men noe vi *gjør*. Jeg har valgt dette perspektivet fordi det er nettopp dette som kjennetegner min informant. Han tar på seg ulike klær og tilbehør og forandrer oppførsel deretter – han *gjør* kjønn. Begrepet ”*doing gender*” ble lansert av sosiologene Candace West og Don H. Zimmerman. De forsøkte å åpne opp for å se kjønn som et sett av foreliggende kulturelle påbud som individet kontinuerlig må følge opp for å bli anerkjent som en tilregnelig person. Enhver som ønsker sosial aksept er bundet til å etterleve forventningene til sitt kjønn i sin egen hverdagslige praksis. Slik *gjør* vi kjønn (Solbrække og Aarseth 2006). Transvestitter kan identifisere seg med begge kjønnsmajoritetene, og hvordan de *gjør* kjønn er kanskje ekstra viktig for dem når de er i kvinnerollen. Her arbeider de i mot folks forventninger ved at de *gjør* et annet kjønn enn det som er ”tildelt” dem fra biologien. Et eksempel her er min informant. I kvinneuttrykk kan hun ta på seg skjørt og støveletter, sminke seg og ordne håret

og gå ut og kjøpe blomster til seg selv. Dette er det motsatte av hva informanten min som mann ville ha gjort. Når dette gjennomføres med stor grad av bevissthet på at dette er noe bare kvinner gjør, blir det lagt merke til på en annen måte enn hvis en ”vanlig” kvinne hadde gjort akkurat det samme. Altså når en transvestitt gjør kjønn, gjenspeiles kvinnelig atferd på en tydeligere måte. Hos andre kan dette skape opprør og fordommer fordi det strider mot forventningene til utøvelsen det sosiale kjønn. I det kommende kapittelet skal jeg ta for meg akkurat dette og diskutere hvordan transvestitter gjør kjønn i mot sitt kroppslige utgangspunkt og i mot andres forventninger.

5.0 Å gjøre kjønn

Under analysedelen skal jeg nå ta for meg og diskutere *hvordan transvestitter gjør kjønn*.

Jeg vil begynne med å gjøre kort rede for og sammenligne transvestisme i Mexico by og transvestisme i Norge. Deretter tar jeg for meg hvordan transvestitter gjør kjønn gjennom å kle seg om til kvinner. Alt etter den kulturelle kontekst forandres utseendet og deretter også atferden etter de ulike forventningene til kvinnerollen. Til slutt kommer en del om hvordan pendlingen mellom manne- og kvinnerollen organiseres i forhold til arbeid, familie og fritid. Jeg tar for meg hvordan byttet fra manneuttrykk til kvinneuttrykk kan være en krevende prosess både for norske og meksikanske transvestitter.

5.1 Transvestisme fra Norge til Mexico

Prieur (1994) mener at kjønn er et kulturelt definert fenomen og at transvestitter gjør kjønn på forskjellige måter avhengig av den kulturelle konteksten. Dette vil jeg prøve å få frem ved å sammenligne eksempler fra Annick Prieurs forskning på meksikanske transvestitter, med eksempler fra mitt eget intervju med min norske informant og annen forskning som er gjort blant norske transvestitter. At det er betydelige forskjeller mellom hvordan man gjør kjønn i ulike kulturer, viser nettopp at kjønn er et sosialt konstruert fenomen.

5.1.1 Homoseksuelle menn og transvestitter i Mexico by

Prieur (1994) beskriver et intrigefyllt homse- og transvestittmiljø i bydelen Neza, i Mexico by, der transvestittene kommer fra samfunnets laveste lag. Det som er spesielt med dette miljøet er at det ikke bare er transvestittene som ifører seg den andre kjønnsmajoriteten klær. Mexikanske homoseksuelle menn fra arbeiderklassen fremtrer også som kvinner fordi de

prøver å tiltrekke seg ”vanlige” menn. Og ”vanlige” menn tiltrekkes jo av kvinner. Den lokale betegnelsen på en homoseksuell mann som kler seg som en kvinne er *vestida* og betyr ”kledd” på spansk. Definisjonen av transvestisme, som en trang til å kle seg i den andre kjønnsmajoritetens klær, kan i denne sammenheng bli litt svak i og med at disse homoseksuelle mennene da også kan bli betegnet som transvestitter, i alle fall utenfra. Preben Hertoft utdyper i sin lærebok i klinisk sexologi: ”Noen homoseksuelle, feminiserte menn kan finne på å gå rundt i kvinneklær. Om man vil betegne dem som transvestitter, er til en viss grad et spørsmål om hvordan man vil avgrense og definere begrepet (...)” (Prieur 1994:126). I forhold til den definisjonen jeg anvender i denne oppgaven, kan det stilles spørsmål til om *vestidas* også kan betegnes som transvestitter da det ikke er *trangen* som driver dem. De blir ikke seksuelt opphisset av å kle seg i kvinneklær slik som transvestitter blir, i alle fall i ungdomsårene (Rasmussen 2003). De har heller ikke et savn etter kvinnerollen på samme måte som for eksempel min informant og andre norske transvestitter har. Som Prieur selv skriver: ”Homsene i Neza bryter kjønns grensene ved å være menn som søker seksuelt samvær med andre menn, men samtidig viser de respekt for kjønns grensen gjennom å gjøre seg kvinnelige. De vil ikke være sammen med en som ligner dem selv, så de gjør seg selv forskjellig fra den andre” (Prieur 1994: 135). Likevel betegner Prieur disse som transvestitter. Og hvis definisjonen på transvestisme er å kle seg i det motsatte kjønns klær, så er de jo også transvestitter. Her kommer det tydelig frem at transvestisme er et kulturelt definert fenomen. Og selv om grunnlaget for deres omkledning bunner i noe annet enn grunnlaget for transvestisme slik jeg definerer begrepet i denne oppgaven, har jeg valgt å ta dem med i analysen av hvordan transvestitter gjør kjønn.

De meksikanske *vestidas* kler seg som kvinner nettopp fordi de er homoseksuelle og deres ideologi går ut på at kvinner og menn hører sammen, ikke menn og menn. Altså kan vi si at det ikke er deres egne kjønnsidentiteter de prøver å uttrykke, men at de likevel har et formål med å uttrykke seg som kvinner. De ser på omkledningen som noe spennende, som et spill. Noe av det morsomste de vet er hvis de klarer å lure menn til å tro at de er biologiske kvinner. Det å kunne passere som en kvinne gir dem i tillegg en høyere plassering på ”rangstigen” i dette intrigefylte miljøet i Mexico by (Prieur 1994). Miljøet for transvestitter og homoseksuelle er et helt annet i Mexico by enn i Norge. På utesteder, diskoteker og puber er det vanlig å ha transvestitter som dansere og underholdere. De såkalte *vestidas* er kjent for å være usjenerte og høylydte. Når de er ute blant mennesker liker de å lage oppstyr og drama - de elsker oppmerksomhet. Transvestittene prøver å gjøre kjønn på måter de har sett og lært av andre kvinner rundt dem - dette er ”doing gender”. Det er kulturelle forskjeller i

forventningene til hvordan kvinner skal være. I Mexico er de unge kvinnene temperamentsfulle og rappkjeftede og mange liker å gå utfordrende kledd. Den norske kulturen gir ikke like stort rom for slike uttrykk. I Norge foregår transvestisme mye skjult i motsetning til i Mexico by der transvestittene henger mye ute på gata og prater og ”spiller skuespill” for folk som kommer forbi. Dette kan jo selvsagt ha noe med å gjøre at mange av transvestittene prostituerer seg og de prøver blant annet å trekke til seg potensielle kunder. Men i tillegg er dette et hardt miljø å leve i med mye vold og mishandling. Denne høylydte og ”lekende” atferden som tiltrekkes mye oppmerksomhet kan også være en av deres overlevelsesstrategier. Likevel er dette atferd som i store trekk gjenspeiler hvordan meksikanske kvinner gjør kjønn.

5.1.2 Transvestitter i Norge

Transvestisme i Norge oppleves mye som en ensom tilværelse. I motsetning til transvestitter i Mexico by, foregår store deler av omklledning og uttrykk hos norske transvestitter på privat arena (Ehnebom 1994). I følge Rasmussens forskning (2003) går de fleste omklledninger for seg hjemme eller på hotellrom. Ofte føles det som et veldig stort problem for en transvestitt at noen skal oppdage ”hemmeligheten”. Derfor foregår *transingen* som oftest når vedkommende er alene og sikker på at ingen kommer og forstyrrer. Å *transe* eller *transing* er et begrep som brukes blant transvestitter om selve omklledningen (www.fpenorge.no). Frykten for å bli avslørt er en side ved fenomenet som viser seg på tidlige stadier men som kan vedvare over lang tid og som kanskje aldri tar en ende. Dersom det tøffe steget å vise seg for andre i kvinneuttrykk blir tatt, blir behovet for aksept som transvestitt veldig sterkt. Som min informant uttalte:

”Altså hovedgreien er å sosialisere seg i det uttrykket da (...) Og ta bussen og trikken... og gå i klesbutikker og prøve klær det er også veldig stas da... å få aksept... det er så herlig. De vet jo ikke hva godt de kan gjøre meg vet du.”

FPE-Norge skriver at transvestitter hele tiden vet at de er menn, og vemmes ikke over det, men føler tilhørighet i kvinnes verden når de går i kvinneklær. Da oppleves fysisk og psykisk velvære, de fylles med en indre ro og harmoni og får en følelse av helhet som menneske. Det er med andre ord kun for eget velvære at de inntar kvinnerollen og ikke for å oppnå noe hos andre mennesker slik som er tilfelle hos de meksikanske transvestittene. I følge FPE-Norge er det ikke mer vanlig at transvestitter er homoseksuelle enn den øvrige delen av

befolkningen. De fleste er heteroseksuelle, men som hos de fetisjistiske transvestittene knyttes seksualiteten ofte opp til klær og gjenstander. Min informant hevder selv å aldri ha vært seksuelt tiltrukket av verken kvinner eller menn. Og selv om han var gift og seksuelt aktiv med en kvinne over lengre tid handlet det først og fremst om nærhet, og ikke om at han var seksuelt tiltrekt av henne. Derimot er det blomster og skjørt med fine farger og mønster som har en seksuell tiltrekningskraft hos informanten min. Men også andre gjenstander som assosieres sterkt med det kvinnelige og feminine:

”Den fjerneste erindringen jeg har... ehm det er vippetangen til min mor... som jeg var helt hypnotisert av. Jeg husker den lå på speilhylla og jeg var så fasinert.”

Det som også synes å være et typisk kjennetegn hos norske transvestitter er at de tenner spesielt på å se seg selv iført kvinneklær (Almås og Pirelli Benestad 2001). Jeg viser spesielt til et sitat tidligere i oppgaven der informanten min beskriver hvor ekstremt dette opplevdes. Men ifølge både min informant og FPE-Norge er dette noe som er svært fremtredende i puberteten og i de tidlige fasene av transvestittilværelsen. Sistnevnte beskrev informanten min som en ”senpubertet” der den seksuelle eksperimenteringen med kvinnelige ting var stor. Deretter avtar dette litt etter litt som årene går. Det kan selvfølgelig ha noe med den naturlige gangen i seksualdriften å gjøre, eller kanskje det at det ikke er så spennende og ”forbudt” lenger. Likevel fortsetter fasinasjonen av det feminine men det handler mer om identitet og mindre om seksualitet.

I det kommende kapittelet skal jeg ta for meg hvordan transvestitter kler seg om til kvinner og hvilke hjelpemidler de kan bruke for å gjøre kjønn.

5.2 Estetikk

I denne delen skal jeg nå ta for meg og diskutere hvordan transvestitter kan gjøre kjønn ved bruk av klær og tilbehør. Dette handler om *estetikk*, som er læren om det skjønne. Vi bruker dette begrepet når vi snakker om hvordan noe tar seg ut, og grunnleggende sett kan vi si at det handler om tilhørighet. Gjennom estetikken knyttes individet opp til en gruppe (Prieur 1994).

5.2.1 Stil

Hvilken stil transvestittene har når de uttrykker det kvinnelige handler mye om kultur. Kvinnene i Mexico har en annen stil enn norske kvinner og derfor har også transvestittene det. Når transvestitter gjør kjønn kopierer de kvinner slik de kjenner dem fra sin egen kultur. Hittil

i oppgaven har begrepet transvestisme omhandlet det å kle seg i klær som i utgangspunktet er forbeholdt kvinner. Men feminitet uttrykkes ikke utelukkende gjennom klær. Annick Prieur skriver:

”...og ved sminkebordet males en fortelling om kvinnelighet” (Prieur 1994: 32).

Dette sitatet tolker jeg som at transvestittene ”kler på seg” kvinnerollen med alle de subjektive forestillingene dette måtte innebære. I tillegg til klær er sminke, hårfrisyrer, smykker og annet tilbehør med på å uttrykke en transvestitts kvinnelige identitet. Men for en som er kroppslig mann er det likevel ikke enkelt å kunne passere som kvinne. Skjeggvekst, maskulint hake- og kjeveparti, brede skuldre og flat rumpe er noen faktorer som er vanskeligere å gjøre noe med. For transvestittene i Mexico er det ofte snakk om et stort og gjennomført arbeid bak kvinneuttrykket. De bruker skumgummi til å fylle ut strømper og lage de formene de ønsker på lår, rumper og hofter. Omhyggelig sminking med sterke farger som lilla eller rosa til øyenskygge og leppestift, blir kontraster til deres mørke hår og øyner. Manikyre og frisering av hår tar tid for enhver kvinne. Legg til barbering, hårfjerning og utstopping av bh'en så blir det hele en lang forvandlingsprosess. For både de meksikanske *vestidas* og de norske transvestittene følger i tillegg kamouflasjearbeid med egne kjønnsorganer. Norske transvestitter presser vanligvis penis ned mellom beina eller rettere sagt rumpeballene og deretter holdes den på plass ved hjelp av stramme truser eller strømpebukser. I Mexico er det mest vanlig å bruke teip for å feste penis og testikler bakover, mellom beina eller rumpeballene slik at de ikke skal syns.

De meksikanske *vestidas* gjør alt for å skjule deres opprinnelige biologiske kjønn, og de har nesten ikke grenser for hvor mye de kan overdrive det feminine uttrykket. I og med at de opprinnelig er menn føler de at de må dekke over dette med å være så feminine som mulig (Prieur 1994). Prieur forteller om hvordan de møtes hjemme hos hverandre og kler seg om sammen og hjelper hverandre med forvandlingen. Omkledningen fremstår som en sosial og morsom lek. Sammenligner man dette med norske transvestitters forvandlingsprosess ser man noe litt annet. Som sagt tidligere i oppgaven foregår mye av transingen hos norske transvestitter i ensomhet. De har kanskje avslørt seg for en eller to personer og aldri fått noen kvinnelige sminke- eller klestips fordi de utad har vært gutter hele livet. Det kan ikke være en enkel sak for en mann som etter 40 år plutselig skal begynne å sminke seg og kle seg som en kvinne. En av Rasmussens (2003) informanter uttalte:

”Det er klart at man får jo prøve å... å liksom, det blir like naturlig som kvinner ellers tror jeg. Ikke sant? Samtidig så vil vi jo nok, siden vi har det fysiske utgangspunktet vi har, uansett bruke mer sminke enn en gjennomsnittlig kvinne, for å si det på den måten. Uansett for liksom å dekke de verste... ehh verste maskuline, ikke sant?”

Min informant uttrykte at hun syntes arbeidet med å forvandle seg til en kvinne hver dag kunne være en belastning:

”Det krever så mye tid... må stå i dusjen og vaske seg ordentlig og føne håret og sminke seg... hva skal jeg si... det er komplisert å komme i jenterollen. Jeg hadde ikke klart og vært fryktelig pynta over lengre tid... å vært en sånn jålegås hele tiden. Jeg synes det er bedre å være litt nedtona... mer behagelig... trenger ikke å lesse på seg masse sminke bare for å være kvinne.”

Når jeg spurte ”Ingunn” om hun kunne beskrive for meg hvilken klesstil hun selv føler at hun har, svarte hun:

”Det er litt sånn klassisk, konservativ... liksom blomstrete skjørt og... kanskje prega av venninnene til mamma når hun var ung da... så feminint som mulig uten at det virker vulgært. Men på en måte – det er ingen vei tilbake uttrykk... at det er ingen tvil – vedkommende ønsker å se ut som en jente.”

Selv følte jeg at jeg fikk se en annen stil hos ”Ingunn” den dagen jeg møtte henne. Under intervjuet hadde hun på seg en trekvart bukse av dongeri, sorte strømper, en rød, ganske ungdommelig topp og et langt perlesmykke som passet til. Jeg ville beskrevet henne som elegant og passende kledd for sin alder. Om hun vanligvis går med blomstrete skjørt vet jeg ikke men hun fortalte at det var den stilen moren hadde og at hun så på moren som et kvinneideal. På den ene siden vil hun nok kle seg som moren men på den andre siden hadde hun reflekterte tanker rundt det å ikke ville se ut som en gammel kone.

Videre skal jeg nå gå inn på hvordan pendlingen mellom mann og kvinne går for seg i hverdagen og hva som er med og spiller inn på om det er manne- eller kvinneuttrykket som blir valgt.

5.3 Hvordan leve med en ”både-og-identitet”?

Under denne delen har jeg valgt å bruke en del eksempler fra mitt eget intervju og ta utgangspunkt i hvordan min informant organiserer hverdagen ved å bytte mellom å være ”Ingunn” og ”Inge”. Jeg skal innom temaene jobb og fritid, i tillegg til hvordan informantens min håndterer det å være transvestitt og far til to barn.

5.3.1 Å pendle mellom manne- og kvinneuttrykk

Til daglig arbeider min informant i et mannsdominert yrke som blant annet innebærer tunge løft og tunge maskiner. For det praktiske sin del er det en kjeledress som er antrekket på jobb og da velger informantens min å være mann. Det kan sies å være situasjonsbetinget hvilket uttrykk som blir valgt. I helgene er favorittgjøremålene å kjøpe blomster og å gå på café i kvinneuttrykk. En av de vanskeligste tingene for min informant er nemlig å integrere det feminine og det maskuline i hverandre. Fra han som guttunge fikk streng beskjed av et autoritært familiemedlem at han slett ikke fikk henge i skjørtene på sin mor ble det slutt på all kontakt med det feminine. Det ble en skam å integrere noe som helst feminint i gutteverdenen – for gutter skulle ut og sloss og ikke noe annet, fikk han beskjed om. Etter dette ble både forholdet til moren og alle uttrykk for feminitet totalt undertrykt helt til pubertetsalder da utprøving og seksuell interesse for skjørt og blomster tok til i det skjulte. I dag synes informantens min at det kan være svært slitsomt å leve med to ulike kjønnsroller i seg. ”Ingunn” uttrykte:

”Det ideelle hadde jo vært og vært så streit at jeg kunne vært gutt og integrert litt sånn feminine sider... i gutterollen... eller omvendt da... hvis du skjønner? Da hadde det ikke vært så tidkrevende som det er.”

Det er et klart skille mellom ”Ingunn” og ”Inge” der eksempelvis ”Inge” aldri kunne ha satt seg ned for å gjøre håndarbeid fordi det forbindes med noe bare kvinner gjør. I det øyeblikket forvandlingen fra mann til kvinne forandres stemmen til en litt lysere og mykere variant og ordbruken blir feminin. Informantens min beskrev:

”Det er så godt å bare si - åå så vakre blomster, eller - åå så søte unger. Det er ting som jeg på en måte har knyttet til kvinnevokabularet da.”

Dette er et beskrivende eksempel på hvordan min informant gjør kjønn. Oppfatningen hans av hva kvinner kan si og gjøre som ikke menn kan, kommer tydelig frem i slike eksempler. Bevisste og ubevisste forestillinger han har om hvordan man oppfører seg som kvinne, kommer til live gjennom "Ingunn". Dette er ting som "Inge" går rundt og lengter etter og som endelig får sitt utløp når rollebyttet skjer. Dette understreker igjen at kjønn er noe man gjør, og ikke noe man er. Informanten min uttrykker mannelighet og kvinnelighet på ulike måter ved å forandre både utseende og atferd – vi kan si at han "kler på seg kjønn". Denne pendlingen mellom mann og kvinne kan være svært tidkrevende. I følge Rasmussens studier (2003) varierer det veldig fra person til person hvor ofte norske transvestitter kler seg om til kvinner. Noen gjør det mellom en og flere ganger i uken, mens for andre kan det gå opp til flere måneder mellom hver omkleddning. For enkelte er transingen et slags sesong-prosjekt, som hovedsakelig går for seg om vinteren, fordi dette er den årstiden der man lettest kan holde skjult for familie og venner at man har fjernet alt håret på kroppen. Uavhengig av årstiden pleier informanten min oftest å transe i helgene og ved festlige anledninger da både familie og venner er klar over situasjonen. Som sagt kan det ta timer å kle seg om til kvinne med alt det innebærer. Min informant sier om forvandlingen til kvinne:

"Det er veldig slitsomt å ha to kjønn i seg (...) Det positive er å frigjøre seg fra den tvangen å gå i ensformige og kjedelige klær som kun er funksjonelle. Det har ikke noe med å gjøre seg fin, det er kun for det praktiske sin del, for å gjennomføre en jobb da... Det positive med jenteklær er at man kan på en måte materialisere det man føler... Gleden for farger og mønster... gleden for ting som man lengter etter da (...) Det er ingen grenser for kvinnelig uttrykk. Det er så mye. Det er et univers."

Dette med å ikke være så nøye med hvordan man tar seg ut som mann og at manneuttrykket sees på som et mer "nødvendig" uttrykk går også igjen hos informantene til Rasmussen (2003). Holdning til egen stil og til hvordan man ser ut som mann er en helt annen enn holdningen til kvinneuttrykket. Det virker for meg som om transvestittene ikke ser mulighetene eller ikke liker de mulighetene de i så fall ser når det gjelder manneklær og – uttrykk. Som min informant beskriver fins det "et univers" av kvinnelige uttrykk, mens de mannelige uttrykkene kun er kjedelige og funksjonelle. Rasmussen (2003) beskriver det samme fenomenet hos sine informanter da de forteller at de ikke finner den særlige interessen for manneklær og at de som oftest bare går i tøy som olabukser, t-skjorter eller gensere når de er menn. De føler at variasjonsmulighetene er svært begrensede i manneuttrykk i forhold til i

kvinneuttrykk. Og for eksempel i festlige anledninger foretrekkes kvinneuttrykket på det høyeste.

5.3.2 Transvestitt og far

En stor utfordring som transvestitt og far er å håndtere barnas reaksjoner på at pappa også vil være kvinne. I og med at transvestisme er såpass "uvanlig" i Norge blir det desto vanskeligere å håndtere det i forhold til barn. Min informant er selv biologisk far til to barn som ble til under et tidligere ekteskap. Når barna var små var informanten min redd for å forvirre dem eller gjøre dem utrygge ved å vise seg i to ulike kjønnsuttrykk. Videre hadde informanten min tanker om at når barna blir litt eldre kan mobbing fra andre barn komme inn i bildet, og når de så når tenårene og "opprørsfasen" kan krav om aksept bli vanskelig for dem å oppfylle. Vi snakket om at uansett alder vil ting som dette være uunngåelig. Det viktigste for min informant var å være åpen og ærlig om legningen sin for både sin egen og barnas skyld. Barna er fremdeles i barneskolealder og informanten min valgte å dele sitt kvinnelige uttrykk med dem for ikke så lenge siden. Informanten min hadde over en tid prøvd å formidle det gradvis ved å legge kvinnelige ting og klær rundt i leiligheten når barna var på besøk. En dag bestemte han seg for å fortelle det og jeg synes det ble håndtert på en pedagogisk måte:

"Jeg var fryktelig nervøs og livredd for reksjonene... Men jeg tenkte nå eller aldri. Så jeg prøvde å være så alminnelig som mulig, så tok jeg fart fra badet og så tok jeg med meg to skjørt – et blomstrete og et rødt. Og så gikk jeg inn til ungene [i kvinneuttrykk] og spurte – syns dere jeg skal ha det blomstrete eller det røde skjørtet?"

Det hele ble mottatt med nysgjerrighet og undring og i dag velger informanten min uttrykk alt ettersom hva samværet med barna skal gå ut på. Er det festlige anledninger foretrekkes "Ingunn", men det er mest praktisk å være "Inge" når det kommer til utendørs lek og utflukter. Noe av det jeg fant interessant var at "Ingunn" kunne fortelle meg at hun følte seg som mor når hun var sammen med barna i kvinneuttrykk. Hun sa at hun selvsagt var klar over at barna allerede hadde en mor og at de også må få beholde sin far, men den følelsen av å få være litt mor av og til også, den var god. Det lettet også savnet etter relasjonen informanten min ikke hadde til sin egen mor. Jeg har lyst å konkludere med at når en transvestitt inntar kvinnerollen er det ønskelig å delta i alle mulige aktiviteter som forventes av en kvinne. Under intervjuet snakket vi om å stelle hus og lage mat til en familie med barn som noen aktiviteter min informant fantaserte om å gjøre som kvinne. Disse aktivitetene bunner i

tradisjonelle forventninger til kvinnerollen og er med på å bestemme hvordan min informant som transvestitt gjør kjønn. Informanten min kunne også fortelle meg at en av drømmene for fremtiden var at når datteren ble voksen så kunne de to gå på shopping sammen som ”mor og datter”.

5.3.3 Hvorfor ikke kvinne på heltid?

Hvis savnet etter det kvinnelige og feminine er så stort – hvorfor ikke bare være kvinne på heltid? Og hvorfor ikke gjennomgå en kjønnsoperasjon for å bli ”helt kvinne”? Tidligere i oppgaven definerte jeg både transvestisme og transseksualitet for å avklare forskjellen mellom de to begrepene. En transvestitt ønsker å være så lik en kvinne som mulig når han transer, men til vanlig er han også komfortabel med sitt kroppslige kjønn. Som min informant uttalte:

”Jeg har ingen problemer med mitt lem. Jeg vemmes ikke over å se meg selv i speilet eller å gå i gutteklær [...] Jeg er stolt av meg selv som jente og jeg er stolt av meg selv som gutt.”

Min informant identifiserer seg med begge kjønnsmajoritetene og siden han er født gutt kan savnet etter det kvinnelige nå ekstreme grenser. Det kan gå så langt at det går ut over den psykiske helsen hvis ikke det kvinnelige også får sitt utløp. Informanten min kunne fortelle at de årene han var gift fikk han ikke spillerom til å være ”Ingunn”. Hans daværende kone visste om transvestismen, men håndterte ikke at mannen hennes skulle forvandles til en kvinne. Over tid førte dette til at min informant ble psykisk syk. I dag har ekskonen gradvis begynt å akseptere ”Ingunn” da hun har forstått at min informant også må få utløp for sin kvinnelige side hvis han skal holde seg frisk.

Skam er en faktor som spiller en vesentlig rolle når man er transvestitt. Normene forteller oss at en gutt ikke skal være feminin eller gå i jenteklær da dette er ”feil” og ”unormalt”. Skammen blir så stor at en transvestitt gjør alt for å holde hemmeligheten sin skjult fra andre, og i det offentlige rom opptrer han som en gutt eller mann. Helt til han tør å ta det steget å fortelle det til noen og deretter å bevege seg ut blant folk i kvinneuttrykk. Dette kan selvsagt skje i forskjellige stadier i livet avhengig av personen, men de fleste står ikke frem før i voksen alder (www.fpenorge.no). Min informant fortalte selv sin hemmelighet til en annen person først i en alder av 32 år. Da hadde han levd som ”Inge” i alle år og bare vært ”Ingunn” når gardinene var trukket for og dørene låst. Under intervjuet fortalte ”Ingunn” selv at:

”Jeg kommer alltid til å ha fasinasjon for det feminine og jenteuttrykket... Det er min første og eneste kjærlighet for jeg føler ingen... eh... seksuell tiltrekning til mennesker (...) Men for meg så er gutterollen så inkorporert... jeg kjenner alle kodene og det er fryktelig trygt og bekvemt å være i gutterollen.”

Mennesker som betegnes som transseksuelle er ikke komfortable med sitt kroppslige kjønn og føler ofte at de er ”født med feil kropp” i forhold til deres opplevde kjønn. De føler seg aldri helt tilpass med sitt biologiske utgangspunkt og ønsker derfor å gjennomgå et fullstendig kjønnsskifte. Hos transvestitter er det kroppslige kjønnnet ofte det tryggeste og mest kjente og de føler ingen behov for å kvitte seg helt med gutterollen da de også kan føle seg tilpass med den. Min informant kunne fortelle meg at det ikke var aktuelt å verken fjerne eller legge til noe som helst på kroppen. Mange transvestitter lever i forhold med kvinner og bruker sitt mannelige kjønnsorgan aktivt. De har ingen behov for å forandre på noe kroppslig (Rasmussen 2003, Prieur 1996). På denne måten kan de leve ut begge sine kjønnsidentiteter, både mann og kvinne. Det er dette som kjennetegner hvordan transvestitter gjør kjønn. Når dette er sagt uttalte informanten min helt til slutt:

”Men hadde jeg fått kniven på strupen på en eller annen måte så ville jeg vært Ingunn hele tiden.”

6.0 Avslutning

Ved å gjøre en analyse av mitt eget intervju og belyse problemstillingen *hvordan transvestitter gjør kjønn*, har jeg tatt for meg flere sider av fenomenet transvestisme og diskutert disse. Hovedfokuset har lagt på transvestisme som et sosialt konstruert - og kulturelt definert fenomen. Jeg har sett på hvordan både norske og meksikanske transvestitter gjør kjønn ut fra sin kulturelle kontekst. Den tradisjonelle forståelsen av kjønn har sitt grunnlag i biologien, men samfunnsviternes hovedfokus ligger på det sosiale kjønn. Gjennom et sosiologisk perspektiv har vi sett på hva som ligger i uttrykket *å gjøre kjønn* som har vært utgangspunktet for denne oppgaven.

For å gjøre en analyse av mitt eget intervju og problemstillingen tok jeg for meg hvordan transvestitter ved hjelp av klær, sminke og tilbehør gjør kjønn. Vi kan si at transvestitter ”kler på seg” kjønn gjennom å forandre på både utseende og atferd. Derav kan

kjønn beskrives som noe vi gjør, ikke noe vi er. Videre tok jeg for meg hvordan pendlingen mellom kvinne- og mannerollen går for seg. Dette er noe som synes å være situasjonsbetinget, kvinneuttrykket er det transvestittene foretrekker, mens manneuttrykket er en nødvendighet fordi det i mange tilfeller er det mest praktiske. Fasinasjonen for det kvinnelige "univers", som min informant kalte det, er mye større enn følelsene knyttet opp til det mannelige. Både hos min informant og ved annen forskning på norske, mannelige transvestitter, synes det å gå igjen at de ikke har den store interessen for manneuttrykket da det blir sett på som et svært begrenset uttrykk. Likevel er dette den trygge, kjente rollen og et uttrykk transvestittene stort sett befinner seg i til hverdags og i jobbsammenheng. Hvor ofte norske transvestitter kler seg om til kvinner varierer fra person til person med alt fra et par ganger i uken til noen ganger i året.

Deretter tok jeg for meg temaet transvestitt og far. Min informant, som selv er far til to barn, vektlegger viktigheten av å være åpen rundt transvestismen og kan i dag ha samvær med barna i både manne- og kvinneuttrykk alt etter som.

Avslutningsvis stilte jeg spørsmål til om det å være kvinne på heltid var noe som kunne være aktuelt. Min informant uttrykte hvor trygt og kjent det var å ha gutterollen samtidig som kvinnerollen førte til sterkest følelse av velvære. Og det er dette som kjennetegner transvestitter. De pendler mellom å være i to ulike uttrykk - mellom å gjøre kjønn som mann og som kvinne.

Litteraturliste:

Almås Elsa og Benestad Esben Esther Pirelli (2001): *Kjønn i bevegelse*. Universitetsforlaget, Oslo.

Dalland Olav (2002): *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Gyldendals Akademiske, Oslo.

Ehnebom Tore (1994): *Menn i kvinneklær*. Hovedfagsoppgave ved Institutt for Sosiologi, Universitetet i Oslo.

Eriksen Thomas Hylland (red.) (2005): *Flerkulturell forståelse*. Universitetsforlaget, Oslo.

Fossåskaret Erik, Fuglestad Otto Laurits og Aase Tor Halfdan (red.) (1997): *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Halvorsen Knut (2002): *Forskningsmetode for helse- og sosialfag – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Haugsgjerd Svein (1990): *Lidelsens karakter i ny psykiatri*. Pax Forlag, Oslo.

Jacobsen Dag Ingvar (2000): *Hvordan gjennomføre undersøkelser? – Innføring i samfunnsvitenskapelige metoder*. Høyskoleforlaget, Kristiansand S.

Kvale Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendals akademiske, Oslo.

Nyheim Solbrække Kari og Aarseth Helene (2006): *Samfunnsvitenskapenes forståelser av kjønn* i Lorentzen Jørgen og Mühleisen (red.) (2006): *Kjønnforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget, Oslo.

Prieur Annick (1994): *Iscenesettelser av kjønn. Transvestitter og machomenn i Mexico by*. Pax Forlag, Oslo.

Rasmussen Mai-Britt Ejlersen (2003): *Omkledningens janushoved. Et studie af seksualitet knyttet til norske transvestitters kvinderolle og manderolle*. Hovedoppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Wadel Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur*. SEEK AS, Flekkefjord.

Internett sider:

www.fpenorge.no

- besøkt 05.02.07 kl. 14:30 og 06.02.07 kl. 11:00